

PHILIP ROTH

Nemesis

Inglise keelest tõlkinud Liisa Ady Oks

SA Kultuurileht

Tõlge on valminud Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni noorte tõlkijate koolitusprogrammi raames.

Tõlgitud väljaandest

Philip Roth

Nemesis

Houghton Mifflin Harcourt, 2010

Toimetanud Katrin Kern

Korrektuuri lugenud Triinu Tamm

Kujundanud Maris Kaskmann

© Philip Roth, 2010. Kõik õigused kaitstud

© Tõlge. Liisa Ady Oks ja Loomingu Raamatukogu, 2024

© Saatesõna. Liisa Ady Oks, Katrin Kern ja Loomingu Raamatukogu, 2024

© Kaanefoto. Bernard Gotfryd, Library of Congress, Prints & Photographs Division

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull,

Maria-Kristiina Lotman, Ilona Martson, Mati Sirkel, Elle-Mari Talivee,

Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uibo

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-755-18-1 (trükis)

ISBN 978-9916-755-19-8 (epub)

Pühendatud H. L-ile.

Tolle suve esimene lastehalvatuse juhtum registreeriti juuni algul, kohe pärast hukkunud sõjaväelaste mälestuspäeva, Newarki teises otsas asuvas vaeses itaalia linnajaos. Weequahici-nimelises juudi kvartalis linna edelaosas ei kuulnud me midagi ei sellest ega ka järgmisest tosinast juhust, mida jagus ühekaupa peaaegu kõigisse linnaosadesse peale meie oma. Alles 4. juulil, kui linnas oli tuvastatud juba nelikümmend haigusjuhtu, ilmus õhtulehe esiküljel artikkel pealkirjaga „Linna tervisejuht hoiatab vanemaid lastehalvatuse eest“, kus toodi ära Newarki linnavalitsuse tervishoiuosakonna juhi doktor Kittelli soovitus lapsi hoolikalt jälgida ning pöörduda arsti poole, kui nad kurdavad pea- või kurguvalu, tunnevad iiveldust, ei saa hästi kaela liigutada või on palavikus. Doktor Kittell küll mõõnis, et nelikümmend juhtumit on kaks korda rohkem kui haiguse leviku sellises varases faasis tavaline, kuid rõhutas, et 429 000 elanikuga linnas ei anna see sugugi veel alust epideemiast rääkida. Nagu igal suvel, tuli ka nüüd olla ettevaatlik ning rakendada hügieeniga seotud ettevaatusabinõusid, kuid veel polnud siiski põhjust sääraseks ärevuseks, mida vanemad olid täiesti õigustatult üles näidanud kahekümne kaheksa aasta eest, kui Ameerika Ühendriikide kirdeosas vallandus suurim teadaolev selle haiguse puhang maailma ajaloos – 1916. aastal oli haigusjuhtude arv ületanud 27 000 piiri ning neist lõppes surmaga 6000. Newarkis oli haigestunuid olnud 1360 ja surmasid 363.

Kuid isegi keskmise haigestumusega aastatel, kui nakatumise tõenäosus jäi 1916. aasta omale oluliselt alla, põhjustas halvav haigus, mis invaliidistas ja moonutas lapsi jäädavalt või võttis neilt võime hingata mujal kui silindrikujulises metallist respiraatorkastis ehk raudkopsus või tõi kaasa surmaga lõppevat hingamisteede lihaste halvatus, Weequahici linnaosa lapsevanematele märkimisväärset muret ning häiris meelerahu ka lastel, kes olid suvekuudeks koolist priid, nii et võisid päev otsa ja veel pikkadel videvikutundidelgi õues mängida. Hirmu haiguse raskete tüsistuste ees kasvatas seegi, et selle vastu polnud ei ravi ega vaktsiini. Poliomieliit ehk lastehalvatus – nagu seda hakati kutsuma siis, kui arvati, et haigestuvad eelkõige väike-lapsed – võis ootamatult tabada keda tahes. Kuigi enamasti nakatusid

kuni kuueteistaastased, jäid teinekord raskelt haigeks ka täiskasvanud, sealhulgas ametis olev Ameerika Ühendriikide president.

Lastehalvatuse tuntuim ohver Franklin Delano Roosevelt nakatus, kui oli täies elujõus kolmekümne üheksa aastane mees, vajas seejärel liikumisel tuge ning isegi püsti püsimiseks puusadest jalalabadeni ulatuvaid raskeid terasest ja nahast ortoose. Oma presidendiajal asutas FDR heategevusorganisatsiooni March of Dimes¹, et teadusuuringute tarvis ning haigestunute perede toetuseks raha koguda – ehkki osaline või isegi täielik paranemine oli võimalik, eelnes sellele sageli kuude või aastate viisi kallist haigla- ja taastusravi. Iga-aastase kampaania raames annetasid noored ameeriklased koolis kümnesendiseid ja poetasid neid ka kinos ringi käima lastud korjanduskarpidesse, lisaks ilmusid poodide, ärihoonete ja koolikoridoride seintele plakatid kirjadega „Ka sina saad aidata!“ ja „Toeta võitlust lastehalvatusega!“, mida ilmestasid pildid ratastoolis lastest: ühel kujutati armsat väikest jalaortoosidega tüdrukut, põial ujedalt suus, teisel viksi samuti jalaortoosidega pisi-poissi, vapper lootusrikas naeratus näol – plakatid, mis tekitasid ka igati tervetes lastes nakatumishirmu.

Madalikule rajatud Newarkis olid suved niisked ja kuumad, ning kuna mitmest küljest ümbritsesid linna hiiglaslikud märgalad – kui malaaria oli veel sama talitsematu tõbi kui lastehalvatus, said haiguspuhangud sageli alguse just sealt –, leidus kõikjal kõvasti sääski, keda tuli hakati eemale peletama ja maha lööma niipea, kui kolisime õhtu saabudes rannatoolidega sissesõiduteedele ja põiktänavatele, et ometi pääseda lämmatavpalavatest korteritest, kus põrgukuumust aitasid leevendada vaid külm dušš ja jäävesi. See kõik oli enne kliimaseadmete aega, veel siis, kui toas pidi tuuleõhku tekitama tilluke musta värvi elektriventilaator, millest polnud suurt abi, kui termomeeter näitas üle kolmekümne viie kraadi, aga tol suvel näitas ta seda mitu korda nädal otsa või lausa kümme päeva järjepanu. Õues süütasid inimesed tsitronellaõliga küünlaid ja pihustasid enda ümber Fliti putukamürki, et ohjeldada sääski ja kärbseid, kes olid minevikus levitanud malaariat, kollapalavikku ja tüüfust ning kandsid laiali ka lastehalvatust, nagu

---

1 Nime March of Dimes (*dime* on kõnekeeles kümnesendine), mis oli parafras Time'i kinokroonika pealkirjast „The March of Time“, sai see organisatsioon meelelahutaja Eddie Cantorilt, kes kutsus oma raadiosaates üles Valgesse Majja kümnesendiseid saatma. – *Siin ja edaspidi toimetaja märkused, kui ei ole märgitud teisiti.*

arvasid paljud, kaasa arvatud linnapea Drummond, kes oli algatanud suure kampaania „Kärbsele piitsa“. Kui mõnel sääsel või kärbsel õnnestus end akna ette pandud putukavõrgust läbi pressida või avatud uksest sisse lennata, aeti teda kärbsepiitsa ja Flitiga halastamatult taga, sest kardeti, et kui putukas oma pisikuid täis jalgadega magava lapse peale laskub, nakatab ta selle lastehalvatusse. Kuna keegi ei teadnud, kuidas nakkus levib, hakati kahtlustama peaaegu kõiki, sealhulgas kondiseid tänavakasse, kes olid vallutanud meie tagahoovi prügikastid, ja lahjasid hulkuvaid koeri, kes majade ümber toiduotsinguil ringi luusisid ning kõnni- ja sõiduteid täis roojasid, ja tuvisid, kes räästaalustes kudrutasid ja ukseesistele treppidele kriitjaid väljaheiteid poetasid. Kui haiguspuhangu algusest oli möödas vähem kui kuu ja terviseamet polnud seda veel epideemiaks kuulutanudki, võttis linnavalitsuse sanitaarteenus ette tänavakasside rohkearvulise asurkonna süstemaatilise hävitamise, mis sest, et keegi ei teadnud, kas neil on lastehalvatuslega rohkem pistmist kui kodukassidel.

Küll aga teadsid kõik, et lastehalvatus on äärmiselt nakkav ning sellesse võib jääda ainuüksi nakatunute läheduses viibimisest. Seega pidid paljud meie linnajao lapsed olukorras, kus haigusjuhtude arv üha kasvas ja linnaelanikud muutusid aina murelikumaks, arvestama rangemate reeglitega – vanemad keelasid neil supelda naaberlinna Irvingtoni Olympic Parki nimelise lõbustuspargi suures ujumisbasseinis, käia jahedates konditsioneeritud õhuga kinodes, sõita bussiga kesklinna ja minna Down Necki pidi Wilson Avenuele, et vaadata, kuidas alamliigasse kuuluv kodumeeskond Newark Bears Rupperti staadionil pesapalli mängib. Meil ei lubatud käia avalikes käimlates ega üldkasutatavatest joogiveekraanidest janu kustutada ega teiste laste limonaadipudelitest lonksu võtta ega külma saada ega võõrastega mängida ega raamatukogust raamatuid laenutada ega telefoniputkast helistada ega tänavalt toitu osta ega hakata sööma enne, kui käed on seebi ja veega hoolikalt ära pestud. Kõik puu- ja köögiviljad tuli enne söömist üle pesta ja kõigist, kes paistsid olevat haiged või kurtsid lastehalvatussele iseloomulike sümptomite üle, tuli eemale hoida.

Kõige tõhusamaks abinõuks lastehalvatusse vastu peeti lapse linna-leitsaku eest maale või mägedesse laagrisse saatmist. Sama hästi sobis ka suvi Newarkist kuuekümnemeili kaugusel Jersey rannikul. Pere, kes seda endale lubada võis, üüris ühisköögi kasutamise võimalusega toa

Bradley Beachil ehk miilipikkusel promenaadi ja suvilatega rannaribal, mis oli New Jersey põhjaosa juutide seas juba aastakümneid populaarne olnud. Seal sai ema käia lastega iga päev rannas värsket, rammustavat ookeaniõhku hingamas ning nädalavahetuseti ja puhkusepäevadel liitus nendega ka isa. Muidugi oli teada, et mõned jäävad lastehalvatusse ka suvelaagris ja mere ääres, aga ometi polnud haigusjuhte seal kunagi kaugeltki nii palju kui Newarkis ning seetõttu uskusid paljud, et kui rämpaste kõnniteede ja seisva õhuga linnakeskkond muudab nakatumise kergemaks, siis juba kasvõi kiviviske kaugusel merest või maal või mägede rüpes viibimine sama hästi kui garanteerib haigusest pääsemise.

Seega kadusid õnnelikud privilegeeritud suvekuudeks linnast, meie, mahajäänud, tegime aga täpselt seda, mida poleks tohtinud, kuna ülepingutamise arvati samuti lastehalvatust põhjustavat: me tagusime kooli mänguväljaku tulisel asfaldil pehmepalli, voor vooru ja matš matši järel, lippasime põrgupalavas õhtuni ringi, kustutasime vanemate keeldudest hoolimata üldkasutatavatest joogiveekraanidest ahnelt janu, istusime voorude vahel pingil, külge külge vastu pressitud, süles kulunud ja võidunud kindad, millega väljakul laubalt highi pühkisime – ühesõnaga, lustisime päevad läbi, seljas läbimärjad polosärgid ja jalas haisvad tennised, pööramata vähimatki tähelepanu sellele, et meie ettevaatamatus võis ükskõik kelle meist määrata eluks ajaks raudkopsu vangistusse ja muuta tõeks tema kõige kohutavamad kehalised hirmud.

Tüdrukuid käis spordiväljakul vähe, vaid tosin umbes kaheksa-üheksa-aastast plikatirtsu hüppasid alatasa hüppenööriga seal, kus väljaku tagumine osa sai kokku kitsa liikluseks suletud tänavaga. Kui tüdrukud parasjagu ei hüpanud, mängisid nad tänaval keksu või kulli või nipsumängu või põrgatasid päev otsa suurima rõõmuga roosat kummipalli. Vahel, kui nad keerutasid korruga kaht hüpitsat, üht päri-, teist vastupäeva, tõttas mõni poiss kutsumata nende juurde, äsas hüppama pidanud tüdruku küünarnukiga kõrvale, tuli tema asemele, hakkas pilkavalt tüdrukute lemmikmängusalmi pasundama ja mässis end samal ajal nende vurrina keerlevate hüpitsate vahele. „N, mul nimeks Ninasarvik!“ Tüdrukud pistisid kisama: „Ära tee! Ära tee!“ ja hüüdsid appi korrapidajat, kel tarvitses vaid paharetile (kelleks oli enamasti üks ja seesama poiss) sealt, kus iganes ta ka polnud, karjuda: „Lõpeta, Myron! Jäta tüdrukud rahule või sind ootab kodutee!“ Seepeale

lärm alati vaibus. Juba varsti kostis taas hüpitsate plaksumine ja tüdrukud hakkasid jälle järgemööda laulma:

„A, mul nimeks Agnes,
ja mehel nimeks Al,
me pärit Alabamast
ja toome aprikoose!

B, mul nimeks Berta,
ja mehel nimeks Bill,
me tuleme Bermudalt
ja toome sealt banaane!

C, mul nimeks...“

End väljaku tagaotsas sisse seadnud tüdrukud improviseerisid oma lapsehäältega läbi kogu tähestiku ja siis tagurpidi tagasi, kasutades algriimi iga rea lõpusõna puhul, mõnikord õige jaburate tulemustega. Tüdrukutest, kes alati – välja arvatud siis, kui Myron Kopferman ja teised temasugused neid pärdikute kombel segama tulid – rõõmsalt karglesid ja kalpsasid, õhkus imekspandavat energiat: kui välja jätta need korrad, kui väljaku järelevaataja nad kuuma eest koolimaja varju kutsus, ei kadunud nad tänavalt kordagi alates sellest juuniku reedest, kui kevadsemester lõppes, kuni septembrikuu esimese teisipäevani, kui algas sügissemester ja nad said hüppenööriga hüppamas käia vaid pärast koolipäeva lõppu ja pika vahetunni ajal.

Tol aastal vastutas platsil korra eest Bucky Cantor, üks vähestest noormeestest, kes polnud rindel, kuna tema silmanägemine oli nii kehv, et ta pidi kandma paksude klaasidega prille. Alates eelmisest sügisest oli härra Cantor töötanud Chancellor Avenue koolis kehalise kasvatusõpetajana ning teadis seetõttu paljusid väljaku püüasukaid juba oma tundidest. Tol suvel oli ta kakskümmend kolm aastat vana ning oli lõpetanud Newarki segarassilise ja segausundilise South Side'i keskkooli ning East Orange'is asuva Panzeri kehakultuuri ja hügieeni kolledži. Ta jäi pikkuselt pisut alla viie jala ja viie tolli, ning kuigi oli suurepärase sportlane ja tugeva võitlejaloomuga, oli lühike kasv koos viletsa silmanägemisega võtnud temalt võimaluse mängida ülikoolide